

VROUW MET MANGO

ROMAN

P.L. Spanjersberg

Omslag: Vahine no te Vi (Vrouw met mango), olieverf op doek, 1892, Paul Gauguin (1848-1903). Baltimore Museum of Art, Maryland, USA

Eerste druk maart 2020

Copyright©2020 P.L. Spanjersberg

***Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur***

***Brave New Books, Amsterdam
www.singeluitgeverijen.nl***

ISBN 9789464055917

NUR-code 342

Ik geloof dat om een literair werk te maken, je gewoon je leven moet dromen - een droom waarin herinnering en verbeelding samensmelten

Patrick Modiano

Wat is een herinnering anders dan een verhaal dat we onszelf vertellen, fragmenten van gebeurtenissen, die we aan elkaar knopen?

Elia Barceló

Voor Nelly

Hoofdstuk 1:

Toen zijn schip de steven naar de thuishaven van zijn jeugd wendde en zijn vochtige ogen de huizenrijen langs de kaden aftuurden, zoekend naar herinneringen aan zijn vroegste jeugd, werd het hem zwaar te moede, kromp zijn hart ineen van onbekende emoties, maar herinneringen vond hij niet, niet één.....

Jaren geleden had hij al eens een bezoek gebracht aan een buitenwijk van deze oude stad, de oudste van Holland. Het was een kort bezoek geweest, zakelijk en hij had geen tijd gehad zijn ouderlijke woning, zijn geboortehuis in de oude binnenstad op te zoeken. Laat staan tijd voor sentimentele overpeinzing. Het vliegtuig had hem in de vroege, nevelige ochtend vanuit Parijs afgezet op vliegveld Zestienhoven en de taxi bracht hem naar één van de nieuwe buitenwijken van de stad, die hij vandaag met zijn schip aandeed. Ook toen was geen enkele herinnering aan zijn jeugdijaren bij hem boven komen drijven, hoe krampachtig hij het ook probeerde. Vanaf de comfortabele achterbank van de taxi staarde hij nieuwsgierig naar die moderne, platte wereld van rappe snelwegen, zoevende auto's, zwoegende vrachtwagens, brede tunnels, hoge bruggen en rijen strakke flatgebouwen. Talloze gedachten en herinneringen aan latere gebeurtenissen, van na zijn vergeten eerste jeugdijaren, buitelden in hoog tempo over elkaar heen, deden zijn hoofd tollen, zoals zo vaak en hij wist dat hij zich moest concentreren op het zakengesprek, dat hij deze ochtend ging voeren. En waar de taxi hem nu onverbiddelijk naar toe reed. Met grote moeite probeerde hij de wirwar van gedachten en associaties te sturen, nog liever te stoppen. Het lukte, nog maar net op tijd. Vlak voor aankomst zag hij de stad,

zijn stad, in de verte opdoemen, het silhouet van de Grote Kerk met zijn dikke, korte toren in vage contouren tegen een grijze, lege achtergrond. Ook zijn hoofd was leeg nu. Het gesprek met de directeur van een van de grootste fruithandelshuizen van de Benelux in een hoog en strak kantoorgebouw langs één van die rappe snelwegen was goed verlopen. Het was een grote, dikke man, een vriendelijke man en net als hij selfmade en met een onderkoeld, haast Engels gevoel voor humor. “Stukkie mango?” had hij hem olijk knipogend bij binnenkomst gevraagd en hij hield hem een schaal met in blokjes gesneden mango voor. Met zijn korte, vlezige vingertjes had hij grijpende bewegingen gemaakt en daarna zijn gekromde hand gulzig naar zijn mond gebracht. Zijn waterige oogjes achter dikke brillenglazen waren omkaderd met een scala van lachrimpeltjes. Ze hadden beiden gelachen en hij had snel geantwoord:

“Nee, dank u, ik heb er net een paar op!”

Bovendien, er was geen vorkje bij en hij at nooit met zijn vingers. Hij moest weer glimlachen om de man, waarmee hij zakelijk gezien ook goed overweg had gekund. Een voor hen beiden zeer winstgevend, vijfjarig contract was de uitkomst van hun bespreking geweest. Mango's waren toen nog een rariteit, een exclusief product en er was geen of nauwelijks concurrentie. Tijdens de pauze, toen de man zijn secretaresse voor koffie en koekjes had laten komen, was hij opeens opgesprongen en gierend van de lach de toen ook in Nederland populaire Lambada gaan dansen, zijn dikke lichaam in trage golfbewegingen rondzwierend. Hij hield een denkbeeldige microfoon voor z'n mond en imiteerde niet onverdienstelijk met geforceerde falset, in schril contrast met zijn zware, logge lijf, de zangeres van de Frans-

Braziliaanse band Kaomo, die een enorme wereldhit had gescoord met het opzweepende nummer, plagiaat van het Boliviaanse Llorando se Fue: Wenend ging zij heen. Cynisch en droevig genoeg om nu te weten, dat die prachtige zangeres, Loalwa Braz Vieira, jaren later op 63-jarige leeftijd dood werd aangetroffen in een uitgebrande auto in Saquarema, zo'n 70 kilometer buiten Rio de Janeiro, de stad waar hij jaren gewoond had. De kranten hadden er vol mee gestaan. Ze had een klein hotel gerund, waar ze ook woonde en trad nog sporadisch op. Drie jeugdige criminelen hadden geprobeerd haar te beroven, maar haar hevige verzet had hen verrast. Na vele messteken en snijwonden verloor ze het bewustzijn. De overvallers legden haar in haar auto en staken deze een paar straten verderop in brand. De politie verklaarde later dat Braz nog leefde, toen de auto uitbrandde. Hoe het afgelopen was met de jeugdige, al snel gearresteerde moordenaars, wist hij niet, maar het zou hem niet verbazen als ze allang ontsnapt waren uit hun detentie tijdens één van de vele rellen en opstanden in de overvolle, smerige en door drugsbendes geterroriseerde Braziliaanse gevangenissen. Hij had lang genoeg in Brazilië gewoond om te kunnen weten dat beter "wanorde en achteruitgang" in de nationale vlag had kunnen staan dan het pretentieuze, aan de Franse filosoof Auguste Comte ontleende "Ordem e Progresso".

De secretaresse van de koddige directeur, een blond en aantrekkelijk meisje, dat de gevraagde koffie en koekjes was komen brengen, had glimlachend diens uitnodiging tot "meedansen met de dans uit het land van onze gast" afgeweerd, maar was vervolgens, volkomen onverwacht, stijlvol, in rappe tangopasjes, haar blote armen voor zich uit-

strekking, alsof ze, bijna zwevend, gedwee haar danspartner vasthield en volgde, de kamer uit gedanst. Het had hem in totale verrukking gebracht. Het ravissante tafereel stond, tot op de dag van vandaag, in zijn geheugen gegrift. Ze had zich, vlak bij haar kamerdeur aangekomen, glimlachend op haar hoge, witte hakken half omgedraaid, haar mooie hoofdje met de felrode lippen over haar rechterschouder en nog snel een beetje plagerig gezwaaid naar beide mannen. Haar dunne, zijdeachtige zomerjurkje, mouwloos, wit met zwarte stippen, een dun, zwart riempje om haar smalle taille, satijnen strikjes op de schouders, was vanuit de vloeiend ronddraaiende beweging strak tegen haar slanke lichaam tot stilstand gekomen. En waaierde langzaam tot nieuwe stilstand terug, net boven haar knieën. Haar gracieuze bewegingen hadden langer geduurd dan in werkelijkheid het geval geweest moest zijn, als in slow motion. Zachtjes sloot ze de deur. Ze zaten even perplex, maar moesten daarna hartelijk lachen, althans vooral de directeur. Hij glimlachte slechts, volkomen van zijn stuk gebracht, keek naar de deur, verlangend haar weer te zien. De directeur was opgesprongen en zijn secretaresse schuddebuikend achternagelopen. Even voelde hij de neiging ook op te staan en mee te lopen. Energiek en enthousiast als de directeur. Maar het was al te laat en meelopen zou belachelijk geleden hebben.

“Ingrid!” riep de directeur in de deuropening naar haar belendende kamer, “Wat deed je dat weer stijlvol! Schitterend gewoon! Wil je een stukkie mango?” Hij hield haar het schaaltje met de overgebleven mangoblokjes voor. “Nou, heerlijk, meneer Dijkstra, graag,” hoorde hij haar zeggen en ze pakte een blokje mango, dat ze traag in haar mond stak.

“Vooruit,” moedigde Dijkstra haar aan, “eet maar lekker op. Je zult verrukt zijn”.

In gespeelde spanning wachtte hij haar reactie af.

“Mmm,” murmelde ze, “het is inderdaad verrukkelijk!”

Met haar prachtige, blauwe ogen keek ze langs de directeur zijn richting uit. Ze glimlachte, met een hemelse blik, alsof ze hem wilde bedanken, hem wilde laten delen in haar verrukking. Ze maakte een licht hoofdknikje. Gedwee nam ze opnieuw een blokje, nog steeds langzaam en aandachtig proevend, dan een paar blokjes tegelijk, gulziger nu, alsof er geen eerste wet van Gossen bestond! Hij voelde het bloed naar zijn hoofd stromen, maakte een soort van grimas en keek naar de grond. Hij voelde zich betrap, had te lang misschien naar haar gekeken, naar haar mond, die ongeremd bleef proeven, naar haar stralende ogen, haar blonde haren. Zijn gedachten gingen met hem op de loop. Hij zag zich gearmd met Ingrid over een van zijn mangoplantages lopen, af en toe even stilstaand, een mango plukkend van een overvolle mangoboom om daarna glimlachend rustig door te lopen op het kronkelige, schaduwrijke pad tussen de bomen door, de hoek om naar de zonnige veranda van het grote huis en ....

“Hier,” riep Dijkstra, zijn gedachtestroom brutoot onderbrekend, “neem het hele bordje maar, onze gast lust het toch niet!”

Bulderend van het lachten deed hij de deur dicht en ging nog na schuddend met een plof weer in zijn stoel zitten. In gedachten zag Simon Ingrid de rest van de mango opeten, met volle aandacht voor deze nieuwe lekkernij. Naarmate ze er meer van nam, nog gulziger, nog meer genietend en er steeds meer van overtuigd, dat dit toch wel het lekkerste stukje fruit was, dat ze ooit gegeten had. Jammer, dat hij

haar niet langer kon zien. En jammer, dat hij haar niet alles dat hij wist van mango's kon vertellen. Maar ach, wat haalde hij zich in zijn hoofd? Hij wist toch wel, dat hij dat eigenlijk helemaal niet echt wilde? Dat hij helemaal geen tijd voor dit soort dingen had? Hij was toch die harde zakenman, die efficiënte, koele handelaar, die dealmaker, die snelle jongen, die alleen maar werkte, alleen maar geld aan het verdienen was, alleen maar steeds groter wilde worden met zijn bedrijf? Ja, dat was zo, maar toch, stiekem had hij zich ook zo'n vrolijke, mooie en spontane secretaresse toegewenst. Maar of die dan wel de Lambada, die moderne vorm van de Carimbo zou willen dansen, met hem, viel te betwijfelen. Hij had haar er, zoals zijn gastheer, in ieder geval absoluut nooit toe durven uitnodigen. Beslist niet. En Argentijnse tangopasjes, als compensatie voor de niet uitgevoerde Lambada, zou ze zeker niet laten zien.

Omdat hij dezelfde dag nog weer terug moest naar Brazilië, had hij toen niet veel van de stad, zijn Merwestad, kunnen zien. Sterker nog, hij had alleen die buitenwijk gezien en had zich na de bespreking direct terug naar het vliegveld laten brengen. Maar vandaag, zovele jaren later, was dat anders, compleet anders. Vandaag had hij zeeën van tijd en was hij jarig, 65 was hij geworden, naar zijn gevoel plotse-ling, alsof het niet aangekondigd was. Het had hem overval- len. Een nieuw soort gevoel had zich meester van hem ge- maakt, een gevoel, dat hij niet kende, een gevoel, dat hij vrij was, ja, bevrijd, dat er nu niets meer hoefde. Toen hij ruim 10 jaar geleden zijn bedrijf verkocht en stopte met werken, kreeg hij dit gevoel niet. Alsof het toen nog niet toegelaten mocht worden. Genieten en ontspannen en niet ergens doelgericht mee bezig zijn, was niet iets dat bij zijn leven hoorde. Pas nu, zojuist met zijn schip in de haven van

het oude centrum van zijn geboortestad aangekomen, drong het tot hem door. Hij was vrij. Er waren geen verplichtingen meer. En meteen moest hij aan Ingrid denken, aan het meisje met de mango. Zou zij hier nog wonen? Zou zij nog leven? Zou zij ook aan hem nog eens gedacht hebben? Hij kon zich de koddige directeur en zijn spontane secretaresse in ieder geval nog goed herinneren. En zij waren zo'n beetje de enige mensen die hij kende in zijn geboortestad.

Het was 50 jaar geleden, dat hij Merwestad voorgoed achter zich gelaten had. Het flitste door zijn hoofd, als een plotseling opkomende hoofdpijn. De gedachte aan de vlucht uit zijn jeugd bekleemde hem. Hij legde zijn hand op zijn voorhoofd, om de hoofdpijn weg te masseren, haalde zijn vingers door zijn donkerblonde, dunner wordende haar, zoals hij vaker deed. Hij tuurde vanaf het hoge dek over de in het zonlicht badende stad, een eiland omzoomd door het brede water van machtige rivieren. Diep onder hem aan de kade meerde zijn bemanning het schip zwijgzaam en bekwaam af aan de witgekopte meerpalen, recht tegenover de eeuwenoude stadspoort, de Groothoofdspoort, onder het waakzaam oog van de door Gilles Huppe gebeeldhouwde Stedenmaagd in de gevel ervan. De Maeght van Merwestad, heroïsche afstammeling van Pallas Athene, als Tritogeneia ontsproten uit de watermassa Triton. En de Maeght uit de watermassa van de drie samenstromende rivieren, pal voor haar imponerende stadspoort. Watermassa die de stad voor- en tegenspoed had gebracht. Hij keerde zijn blik naar de stad. Zijn geboortestad. Watermassa genoeg hier, dacht hij en hield zich stevig vast aan de reling. Zijn hoofdpijn nam af, evenals het gevoel van troosteloosheid, van

eenzaamheid, dat hem, zo lang hij zich kon herinneren, vergezeld had. En dat nu langzaam van hem wegdreef. Toen hij bijna 15 jaar was, had hij Merwestad voorgoed verlaten, als een dief in de nacht. Een paar weken later was hij 15 geworden. Midden in de Atlantische Oceaan op de rede van het snikhete Ponta Delgado, op São Miguel, het oostelijke eiland van de Azoren. Zijn eerste schip, waar hij had aangemonsterd als lichtmatroos, moest bunkeren. Niemand wist dat hij jarig was. Niemand ook die het hoefde te weten. Die eenzaamheid, die leegte. Het verdriet van afstand doen, afstand nemen, afscheid nemen. Het verdriet van scheiden.

“En niet het snijden doet zo’n pijn, maar het afgesneden zijn”, las hij een paar jaar later in een gedicht van M. Vasalis. Hij was zich toen al voor poëzie gaan interesseren en maakte gretig gebruik van de bibliotheken van de Nederlandse zeemanshuizen, die hij bezocht. En Vasalis had woorden gegeven aan zijn gevoel. Hij had die pijn gevoeld, die pijn van afgesneden zijn. Het gevoel was nooit meer helemaal weggegaan. Het had hem als een cocon omhuld, had hem getekend en ook de verjaardagen daarna waren leeg en stil geweest, op een enkele uitzondering na. Langzaam maar zeker was hij eraan gewend geraakt, vergat hij zelfs dat hij jarig was. Maar vandaag wist hij het, hij was 65 geworden. En het gaf hem een gevoel van rust, een gevoel van groot geluk, alsof de cocon eindelijk opengebarsten was. Alsof alle pijn, alle leegte, alle moeheid en alle onrust van hem afvielen, wegdreven op de stroom van de machtige, om hem heen glinsterende rivieren, alsof hij eindelijk kon leven, op zijn manier en in zijn tempo, seu ritmo....

Hij liep langs de oude, statige grachtenhuizen, de één nog

fraaier en rijker opgesierd met lijsten, ornamenten, beelden, houtsnij- en siermetselwerk dan de ander, zijn hand nu en dan langs de eeuwenoude gevelstenen en vensterbanken schurend, als een blinde in een onbekende straat. Op zoek naar herkenningspunten, naar verre herinneringen aan zijn verloren jeugd, sua infância perdida. Vanaf de Groothoofdspoort, waar de drie brede rivieren magistraal, zich spiegelend in het warme zonlicht, samenstroonden, als in een groot meer, liep hij langzaam via de Wolweverskade de Nieuwe Haven op. Hij probeerde zich voor te stellen, dat hij hier eerder gelopen had, als kind, op weg naar school of weer naar huis, of zo maar, doelloos, niet wetend waar te gaan. Hij keek moeizaam omhoog, langs de hoge gevels, die soms gevaarlijk overhielden, naar de grote ramen, de ornamenten boven de raamlijsten, de muurankers, de brede daklijsten. Hij had ze gemist, die schitterende en imponerende grachtenpanden uit Hollands rijke historie. Herinneringen aan een vaag en donker verleden, aan zijn vreemde, eenzame jeugd, stonden achter hoge, fluwelen en stoffige gordijnen schuifelend op hem te wachten. Hij moest glimlachen toen hij het glimmende koper naast de zware voordeuren zag, alsof het net gepoetst was. Net als vroeger! Hij passeerde het Huis met de Hoofden, van de in de 17de eeuw naar Merwestad gevuchte Waalse beeldhouwer Gilles Goossensz. Huppe, die van de Stedenmaagd in de Groothoofdspoort en staarde, als voor het eerst, naar de met een paar gebeeldhouwde hoofden versierde gevel. Het huis was ooit, zo las hij op het bordje aan de gevel, een “reclamezuil met koppen, kapitelen en cartouches” geweest, maar in die verschrikkelijke, rampzalige 20ste eeuw, met twee wereldoorlogen en vol cultuurbarbaren, vooral vanaf die barbaarse jaren zestig, grotendeels ontmanteld,

verwoest. Zoals zoveel. En verderop, een monumentaal herenhuis, een stadsmuseum, met zijn enorme dubbele voordeur, grote, hoge ramen aan weerszijden ervan en in de kroonlijst, onder het dak, een in gulden Romeinse cijfers weergegeven jaartal: 1729. De 18de eeuw, zijn favoriete eeuw, de eeuw van de Verlichting, van de rede, van de vooruitgang, maar ook in de tweede helft van het belang van het gevoel, waarin men voor het eerst de overtuiging had gekregen, dat de eigen eeuw beter was dan de vorige! In het volle licht van zijn verstand en van zijn gevoel begon de Westerse mens aan zijn zegentocht door de domeinen van natuur en psyche.

Zijn gang was langzaam, zoals hij altijd langzaam liep. Licht gebogen. Zijn tred stijf, zijn hoofd traag en log, alsof er een slot op zat. De neuroloog had hem de diagnose discusdegeneratie C5 t/m C7 gemeld, “met versmalling en unco-vertebrale artrose”. Hij had het gelaten aangehoord en geen verdere uitleg gevraagd, omdat hij zelf wel aanvoelde wat het moest betekenen. Maar ook vanuit zijn ervaring, dat artsen niet tot normale conversatie met hun patiënten in staat zijn en er al helemaal geen zin in hebben tekst en uitleg, laat staan adviezen te geven, uitzonderingen daargelaten. Het had hem moeite en pijn gekost langs de hoge huizen omhoog te kijken. Als kind liep hij al langzaam, langzamer dan alle andere kinderen. Zijn stiefvader had hem regelmatig een schop of duw gegeven, om hem tot sneller lopen aan te sporen en zijn moeder noemde hem soms slome. Of mietje. Of sufferd. Het effect was omgekeerd: hij ging nog langzamer lopen en een paar jaar geleden had hij hieraan teruggedacht, toen hij een bezoek bracht aan de Residentie van Würzburg, in Neder-Franken, Duitsland. De

gids vertelde dat de hoogedele paleisgasten in het door de toen nog onbekende en beginnende architect Balthasar Neumann ontworpen prachtgebouw er in de 18de eeuw soms wel 2 uur over deden om de brede, dubbele trap van de centrale ontvangsthal met het reusachtige en magistraal beschilderde plafond erboven naar de eerste verdieping te beklimmen. Hij zag ze onmiddellijk voor zich, alsof ze er echt waren... Elke trede hielden ze stil, soms wel tien minuten of nog langer. De dames, met blinkende parures, wit gepoederde gezichten en idem pruiken met rijk versierde veren- of anderszins hoog opgetaste fantasiehoeden, bij elke stap omhoog de lange Rococo rokken van hun kleurrijke en zwierige, wijde robes met de manches en sabot, lichtjes aan de voorkant met de ene hand optillend, om struikelen te voorkomen, in de andere een klein boekje, een wandelstokje met lint of een geplisseerd vouw-waaiertje. Het was een betoverend, haast sprookjesachtig schouwspel, de met bloemmotieven gebrocheerde robes à la française, à la polonaise of à l'anglaise, van taf- of pekinzijde, zijdesatijn of zijden damast, in diverse kleuren, als lichtblauw, lichtrood, geel, lila, crème of groen, soms nog, voor de oudere dames de robe volante of robe sac met de markante stolpplooiën op de rug, die vanaf de schouders elegant uitwaaierden tot op de grond. De heren in justaucorps, jabot op het zijden hemd, de ouderen nog met kamizool, korte pruik, de officieren met een ramillies, een solitaire om de nek gestrikt, op het hoofd een tricorne, achteloos tegen de leuning hangend, of leunend met één hand op hun wandelstok, de andere hand losjes op het gevest van hun aan de bandelier hangend zwaard, of gewoon in de heup, zachtjes met elkaar keuvelend over de grote en kleine nieuwigheden van die tijd. Zoals de stoommachine, of de spinmachine, de sex-

tant, de kwikthermometer. Maar ongetwijfeld ook hun bewondering uitend over de pracht en praal van de Residentie, het hoge plafond, met het magnifieke, kleurrijke plafondfresco met een allegorie op de toen bekende vier werelddelen. Om daarna nog uren te dwalen door de imponerende vertrekken, de deftige Keizerzaal, de heldere Witte zaal of het mysterieuze Spiegelkabinet. In de Keizerzaal zouden ze de beroemde en ingenieuze schaakmachine, de zogeheten Schachtürke van de Hongaarse edelman Wolfgang von Kempelen uit Pressburg, speciaal voor de gelegenheid overgekomen, kunnen bewonderen en hun schaaktalent kunnen testen. In de Witte Zaal zou een operazangeres optreden, Marie Antoinette Gottesmann, uit Boedapest. Al op die enorme trap kon je de opwinding voelen, zag je de verwachting en spanning op de gezichten van de hoogedele gasten glanzen, maar in hun bewegingen bleven ze beheerst. Zij liepen niet, dacht hij op die brede trap naar boven, een beetje jaloers en weemoedig tegelijk, zij schreden, tussen het stilstaan door. Het had hem heerlijk geleken, zo te mogen schrijden, zo traag, zo zorgeloos, alles, elk detail aandachtig opnemend. Misschien keken ze wel minutieus en vol bewondering naar een van de beelden van de Würzburger Tilman Riemenschneider, de beste houtsnijder en beeldhouwer ooit, uit de 16de eeuw, waarvan de Prins-Bisschop een paar schitterende exemplaren op één van de bordessen had uitgestald. Riemenschneider, die hij even eerder nog herkend had in een beeldengroep rondom de fontein op het plein voor de Residentie en wiens naam hem zo welluidend en zo Duits voorkwam, dat hij hem een paar keer hardop uitsprak, langzaam articulerend, waarbij een paar toeristen hem vreemd had aangekeken: “Tilman Riemenschneider, Tilman Riemenschneider.”

Wat een genie! En wat een heerlijk schouwspel, al die hoge gasten feestelijk dralend en zacht met elkaar keuvelend, haast fluisterend, op die enorme marmeren trap. Langzaamheid of traagheid was in de 18de eeuw een deugd, was de norm, die in latere eeuwen compleet verdwenen was. Haast werd mode. Hij had er ook aan meegedaan, had zijn managementteams opgezweept met leuzen als het uit de Verenigde Staten van Amerika overgewaaid “Time is Money” en het modieuze “Never change a winning team” en ze meerdere malen naar het vermaarde IMD in Lausanne, Zwitserland en de beroemde Columbia University in New York gestuurd. Voor time- en changemanagementcursussen, om ze tot nog meer efficiency aan te zetten, tot nog snellere veranderingen, tot nog betere resultaten, maar was er zelf in zijn gevoel verre van gebleven. Hij werd expert in verandermanagement, maar doorleefde het niet. Hij werd volleerd in het creëren van een “sense of urgency”, van “burning platforms”, van “guiding coalitions”, van “continuous improvement” en “customer delight”, maar werd zelf niet verlicht. En ook al had hij feilloos geleerd hoe je de “resistance to change” van het personeel en de managers in zijn onderneming moest overwinnen en de “employee engagement” moest verhogen (en bij de opbouw en de snelle groei van zijn concern heeft hij vaak met dat bijltje moeten hakken), het kwam niet van binnenuit. Het bleef slechts een instrumentele managementtechniek en diep van binnen hield hij zelf het liefst alles bij het oude. Misschien was hij daarom altijd zo moe geweest, had hij zijn eigenheid, zijn natuur verloochend. Zijn succes en ervaring in het opbouwen van een coherente, zogeheten high commitment/high performance organisatie waren niet onopgemerkt gebleven in zijn thuisland en daarbuiten. Vaak was

hij, tegen wil en dank, spreker op congressen en seminars geweest, soms samen met die andere moderne ondernemer uit Brazilië. Ze waren elkaar gaan waarderen, Ricardo Semler en hij en hij fantaseerde soms, dat ook Semler, net als hij, van Duitse komaf was. Helemaal vreemd zou dat niet geweest zijn, want het wemelde van de Duitse namen in Brazilië. Oscar Niemeyer was ook zo'n voorbeeld. Hij was zijn favoriete architect en ondanks 's mans voorliefde voor het communisme was daar gelukkig niets van te merken in zijn haast beeldhouwkundige ontwerpen en was hij wat hem betreft een van de beste architecten ter wereld geweest. Toen hij nog in Brazilië woonde, bezocht hij een paar keer één van Niemeyers eerste revolutionaire ontwerpen, waar hij zeer van onder de indruk was, de Igreja São Francisco de Assis in Belo Horizonte. Het ontwerp was gebaseerd op een citaat van de Franse dichter en diplomaat Paul Claudel:

“Een kerk is de hangaar van God op aarde.”

Maar de plaatselijke bisschop zag het meer als “een bunker van de duivel,” waardoor de inzegening meer dan 15 jaar op zich heeft laten wachten. Voor hem het bewijs, dat Niemeyer een unieke en baanbrekende kunstenaar was.

“Durch Einfach Liegen Lassen, Erledigt”, was de enige techniek uit de timemanagement filosofie, die hem echt aangesproken had. Het genot van “die Langsamkeit” en de nadelen van “die Eile” doorvoelde hij wèl, voelde hij mee als het ware met Sten Nadolny in: “Die Entdeckung der Langsamkeit” en ook kon hij, toen al, filosoferen over de traagheid van de planeten en van de sterren en van de weidsheid van de kosmos, de onmetelijkheid van de eeuwigheid en knikte hij instemmend, zonder het precies te begrijpen, toen hij

ergens las, dat de wijsheid van de Druïde in de traagheid lag... De wijsheid van de Druïde ligt in de traagheid.
Dichtregels van die onovertroffen dichteres M. Vasalis zweefden zijn hoofd binnen:

“Ik droomde dat ik langzaam leefde...
Langzamer dan de oudste steen...
'k Zag de drang waarmee de bomen
zich uit de aarde wrongen
terwijl ze hees en hortend zongen”

Mooier kan een mens het niet zeggen! En hij dacht aan een ander gedicht van haar, zijn lievelingsdichteres:

“Ik ben een oceaan van wachten,
waterdun omhuld door 't ogenblik.”

En hij moest denken aan de astronoom, die hij jaren geleden ontmoette in de bijna 1000 kilometers lange Chileense Atacama woestijn, waar hij een groot stuk gortdroge en onvruchtbare grond had gekocht, zo'n 15.000 hectaren groot, eigenlijk zomaar, bij toeval, omdat het te koop was en omdat de Chileense regering geld nodig had en er niet al te veel voor gevraagd had. Het was grond, waar niets mee te doen viel, behalve strafkampen en gevangenissen op neer zetten, zoals Pinochet gedaan had of enorme telescopen op bouwen of liever gezegd op laten bouwen door allerlei buitenlandse mogendheden en instellingen, zoals de Europese Unie, Japan, de Verenigde Staten.

“Het centrum van de Melkweg”, had die astronoom hem gezegd bij een van zijn bezoeken aan die immense, droge, rode woestijn, in het Paranal-Observatorium, “het centrum

van de Melkweg beweegt elke avond traag en onbewogen over het centrum van Santiago.” Hij had ook langzaam gesproken, om zijn woorden nog meer kracht bij te zetten.

“Elke .. avond .., traag .. en .. onbewogen.”

Al vele eeuwen, toen er nog helemaal geen Santiago de Chili was, al sedert honderden miljoenen jaren, al toen de aarde nog woest en ledig was. De astronoom tuurde al twintig jaar elke nacht naar het heelal, dat nergens anders op de wereld zo helder en duidelijk te zien was, op zoek naar onze geschiedenis, naar gestolde herinneringen, naar antwoorden op het ontstaan van de wereld, het ontstaan van het leven, van de mens. Want, zei hij:

“Hoe anders kunnen we onze toekomst ooit duiden?”

Voor de astronoom was het duidelijk: onze toekomst is niet op aarde, niet op dat kleine, onaanzienlijke bolletje in het immense heelal, omdat ook het leven op aarde afkomstig is uit dat heelal, door inslagen van meteorieten, kometen en asteroïden. Maar hoe komen die bouwstenen van ons DNA in het heelal?

Het geduld en de volharding van die astronoom op de Cerro Paranal en van zijn collega's van het internationale astrologische Alma-project op de nabij gelegen Chajnantorhoogvlakte, intrigeerden hem. Weg met de haast, weg van de burning platforms, weg van de waan van de dag.

Het bezoek aan Würzburg had hem teruggebracht op deze grondhouding, zijn eigenlijke instelling, zijn levensfilosofie. En sedert zijn bezoek aan die schitterende Residentie voelde hij zich meer 18de eeuw dan 20ste, laat staan 21ste eeuw... De 18de eeuw, met zijn batterij aan vernieuwende componisten en musici als Bach, Mozart, Haydn, Telemann, Händel, Beethoven, Scarlatti, Locatelli, Vivaldi. En schrijvers als Goethe, Schiller, Swift, Defoe. Filosofen als Kant, Mon-